

[0652]

JITRIS 'PEASHJOU'

It wurd *peashjou* komt twaris foar yn it wurk fan Eeltsje Halbertsma, ienkear apart (yn 'It Marke') en ienkear yn 'e gearsetting *peashjoufiskjen*. Hjirûnder jou ik de plakken dêr't it om giet:

In Hearkeman om hette buut

Schouwt mei de peasjouw er uut.

(De Lapekoer fen Gabe Skroor (1829, 87))

Ik scil nou uet to peasjouwfiskjen.

(De Lapekoer fen Gabe Scroar (1834, 376))

It Friesch Woordenboek (1900) hat beide wurden opnommen en in *peashjou* wurdt der omskreaun as in 'soort totebel, drie- of vierkantig net'. It twadde lid fan 'e gearsetting *peasjou* jout net folle swierrichheid. Dat is it noch altyd foarkommende wurd *hjou(we)* dat neffens it Friesch Woordenboek (1900) in 'soort schepnet, (verboden) vischtuig' oantsjut. Buma (1958) hat frysk *hjou(we)* oertsjûgjend gearbrocht mei wurden lykas hollânsk *haaf*, *have* (midhollânsk *havens*, plur.) en âldnoarsk *háfr* 'skepnet'. Dy binne oarspronklik ôflaat fan it tiidwurd *heffe*, dat in *hjou(we)* soe etymologysk in 'hefnet' wêze, in net dat (hyltyd) út it wetter optild wurdt. Mei *peashjou* kin Buma lykwols noch net folle wurde (s. 72): 'It komôf fan it earste diel fan dy gearsetting is my (...) no noch tsjuster. Hwa wol dêr syn ljocht ris oer skine litte?'

Yn it lêste nûmer fan Us Wurk docht Tamminga dêr in skot op. Hy freget him ôf oft *peashjou* net in ferfoarming wêze kin fan *bearshjou*, d.w.s. in *hjou* om bears mei te fangen. De begjin-*p* fan *peashjou* is dan fansels al wat frjemd, mar dy besiket Tamminga te ferklearjen mei in berop op 'e oergong $b > p$ yn *pesleek* út *besleek*, *peton* út *beton* en *pertaal* út *bertaal* (*bretaal*).

Men kin, tinkt my, tsjin Tamminga syn útstel twa dingen ynlizze. Yn it foarste plak is der in taalkundich beswier. De foarbylden fan 'e oergong $b > p$ dy't Tamminga bybringt, kinne nammentlik net as argumint brûkt wurde foar in oergong *bearshjou* > *peashjou*. Oan *pesleek*, *peton* en *pertaal* kinne foar de folsleinens noch tafoege wurde *petúłtsjes* út *betúłtsjes* ('út 'e gek; stiltsjes'), (*de hiele*) *santepetyk* út *santebûtyk* en *petinesen* út *bottines(en)* 'soarte fan skuon'. Dat lêste foarbyld haw ik fan Boukje Fokkema dy't it koe fan har mem. De oergong $b > p$ yn dy wurden is in klear gefal fan distânsjeassimilaasje ('Fernassimilation'). De stimhawwende ploffer *b* oan it begjin fan it wurd wurdt stimleas ûnder 'e ynfloed dan in stimleaze ploffer fierderop yn it wurd. Yn 'e foarbylden is dat almeast in *t*, útsein yn *pesleek* dêr't de *k* de wurkmaster wol west ha sil. Boppedat stiet de *p* út *b* altyd oan it begjin fan in ûnbeklamme wurdlied. It sil klearichheid ha dat de *b* yn in ûndersteld

bearshjou oan net ien fan beide betingsten foar de distânsjeassimilaasje foldwaan soe: De *b* soe oan it begjin fan in beklamme wurd lid stean en der soe gjin stimleaze ploffer wêze dêr't er oan assimilearje koe.

It twadde beswier tsjin Tamminga syn suggestje hinget gear mei it beneamingsmotyf. Der is alhielendal gjin bewiis dat in *peashjou* wier brûkt wurden is foar it fiskjen op bears. Dêrfoaroer binne der wol oanwizingen dat dat grif *net* sa west hat. Ofsjoen fan 'e fraach oft in skepnet wol it gaadlikste stik ark is om bears te fangen, kin bybrocht wurde dat it inkelde wurd *hjou(we)* sa't it liket brûkt waard foar in net dêr't lytse (ies)fiskjes mei fongen wurde. Botke (1932, 117) skriuwt bygelyks: 'Der waard wol ieze mei kikkerbiltsjes, mar nou't de froask beskerme is, allinne mei lytse fiskjes; dizze wurde mei in *hjounet*, in trijehoekich net opskept'. In tekening fan sa'n *hjounet* jout Botke op side 114 fan syn boek. Fierders fertelt yn 'e Ljouwerter Krante fan 4-10-1969 in âldfisker fan 90 jier oer 'het spieringscheppen met een 'hjouw' vóór de deuren van de schutsluis in Workum'. At in *hjou(we)* of *hjounet* brûkt waard te ieskjen, dan liket it net botte wierskynlik dat de *peas-hjou* foar it fangen fan gruttere fisk ornearre wie.

Lofts Botke syn tekening fan in 'hjounet',
rjochts Halbertsma sines fan 'e 'péashjou'

Dat dat ek wier net sa wie docht wol foargoed bliken oan in fynplak fan *peashjou* dat Tamminga nuvergenôch net yn syn besprek fan dat wurd behelle hat. Joast Halbertsma skriuwt nammentlik yn hânskrift B fan syn *Lexicon Frisicum* (s. 259): '*péashjou*, cg. een driekant net tussen gevorkte stokken naar de wallen geschoven om er kleine visjes tot aas op te vangen. Ell. *jou*.' Yn 'e kantline hat Halbertsma in sketske makke fan in *peashjou* dat frijwat liket op Botke syn *hjounet*. Halbertsma sjucht boppedat it inkelde *jou* oan foar in elliptyske foarm fan *peashjou*. Oft dat lêste sa is, kin men jin ôffreegje, mar alles meiinoar wiist it der wol op, dat in *peashjou* foar 't neist net wêzentlik

wat oars west hat as in *hjou(we)* of *hjounet*; beide wurden tsjutte in net oan om iesfiskjes mei te fangen.

De konklúzje moat dus wêze dat Tamminga syn hypteze, *peashjou* = *bearshjou*, de souwe net treast is. De fraach wat it earste lid fan *peashjou* te betsjutten hat, stiet sadwaande noch altyd iepen. Ik wol ta beslút fan dit stikje myn suggestje foar it andert jaan.

Wêr't men by it earste lid fan *peashjou* alderearst oan tinkt, is it tiidwurd *peaz(g)je*. Buma (1961) syn etymology fan dat wurd - by wol *peaz(g)je* tebekbringe op âldfrysk *passia* 'gean' - wurdt mei rjucht fersmiten troch Spenter (1968, 155). Oer de lûdûntjouwing skriuwt Buma (s. 23): 'It âldfryske *passia* moat yn letter tiden rutsen wêze ta **pāsia* (...). De *ā* gyng lyk as eltse lange *a*, fan hokfoar komôf dy wêze mocht, yn nijfrysk *ea* oer'. Sa'n ûntjouwing hie yn it Frysk lykwols net plakfine kinnen. Yn it foarste plak net, omt in *a* foar dûbel-*s* net rutsen waard, sa't klearre bliken docht oan nijfrysk (SWH) *pasje* út it mei *passia* 'gean' homofone âldfryske *passia*. At der al rekking west ha soe yn dit gefal, dan moast dat fergoedingsrekking ('Ersatzdehnung') foar ûntdûbele geminaat west ha, mar gefallen fan fergoedingsrekking fan *a* foar ûntdûbele *s* binne dus net bekend. Boppedat is it net sa, lykas Buma ha wol, dat *elke* âldfryske lange *a* ta nijfryske *ea* wurdt; it produkt fan fergoedingsrekking docht dat no just net, ferl.nijfrysk *lape* út âldfrysk *lappa*, nijfrysk *daam* út âldfrysk *damm*, nijfrysk *Gabe* út âldfrysk *Gabba*, nijfrysk *rane* út âldfrysk **ranna* (út germaansk **rannjan*, kausatyf by **rennan* 'rinne'), nijfrysk *state* (doetiid fan *stjitte*) út âldfrysk *statte*. Spenter ferbynt skiermûntseagersk *paazje*, nijfrysk *peazje*, grinslânsk *poazen* en eastfrysk *pasen* mei sweedsk (dial.) *pasa* 'gå mycket sakta och med svårighet etc.' njonken *paska* 'slaska, söla, tvätta; vara långsam, senfärdig' en *pjaska* 'gå sakta, tyst (i strumporna); handla långsamt och söligt etc.', deensk *pjaske* 'im Wasser, mit Wasser plätschern, im Wasser plätschernd waten od. schwimmen'. Wy sille ús hjir net fierder yn 'e etymology fan dy grutte en nei alle gedachten onomatopeyske wurdfamylje jaan, mar allinnich sjen nei in mooglike ferbining fan it tiidwurd *peaz(g)je* mei it earste lid fan *peashjou*.

Yn 'e earste opslach liket sa'n ferbining meskien net botte oannimlik; *peaz(g)je* betsjut ommers 'moeizaam voortgaan op slijkerige bodem; met beslijkte voeten lopen; kalm, met langzame tred lopen; drassig zijn van de grond' (Frysk Wurdboek (1956)) en 'wringen, persen (van water in de schoenen)' (Friesch Woordenboek (1903)). Net ien fan dy betsjuttingen liket fan pas te wêzen foar it *peas*- fan *peashjou*, alteast net direkt. De frjemde wjergaders fan *peaz(g)je* ha lykwols ek gauris betsjuttingen lykas 'plaskje', 'puozje' en sawathinne. In (ik jou it ta, frijwat suterige) oanwizing dat *peaz(g)je* yn it Frysk ek sokssawat betsjutte kin (koe?) is in opjefte fan Piter Sipma yn it materiaal fan it Wurdboek fan de Fryske Taal. Hy jout *peazje* op yn 'e betsjutting'op-en-del bewege fan it waskuod yn 'e

tobbe' (ferlykje ek Ter Laan (1952²) s.v. *poaz^en*: '... 5⁰. herhaaldelijk neerdrukken en weer ophalen. Wasgoud wordt ien zaipwoater poasd (W.K., Hunzingo)'). Faaks mei men foar de *peashou*, dat op it lêst in net is dat hyltyd yn it wetter dien en der wer út helle wurdt, dy kant ris út tinke; in *peashjou* soe dan in 'plasknet' wêze. Ear't wy lykwols net mear oanwizingen ha soenen foar *peaz(g)je* 'yn it wetter plaskje', soe soks net folle mear wêze kinne as in losse suggestje. Ien sa'n oanwizing is der lykwols noch en út in net ûnwolkomme hoeke. Yn hânskrift B fan syn Lexicon Frisicum (s. 270) seit Joast Halbertsma nammentlik oer *péasje*: *péasje*, v.a. in drassig vocht om wroeten en kletsen. cf. *peasjou*, *Peasens*, *de bargaen péasje*, de varkens kletsen in den modder om. cf. *peas-,jou*'.

Ik soe hyptetisearje wolle dat it measte dat oer betsjutting en komôf fan *peashjou* sein wurde kin, al sein wurden is troch Joast Halbertsma.

Fryske Akademy
Ljouwert

Jarich Hoekstra

LITERATUER

Botke, J. (1932): *De gritenij Dantumadiel*. Dokkum.

Buma, W.J. (1958): Wurdsneuperijen 11: *Hjouwe* en *peasjou*. Yn: *Us Wurk* 7, 71-72.

Buma, W.J. (1961): Wurdsneuperijen 20: *peazgje*, *peaskje*. Yn: *Us Wurk* 10, 21-22.

Friesch Woordenboek (1900-I, 1903-II, 1911-III), bewerkt door Waling Dijkstra. Leeuwarden.

Frysk Wurdboek (1956), twadde diel: Frysk - Nederlânsk. Gearstald troch H. S. Buwalda, G. Meerburg en Y. Poortinga. Boalsert.

- Halbertsma, J. H. (a. 1869): *Lexicon Frisicum* (Hs. P. B.).
- Laan, K. ter (1952²): *Nieuw Groninger woordenboek*. Groningen-Djakarta.
- De Lapekoer fen Gabe Skroor*. Dimter (1829).
- De Lapekoer fen Gabe Scroar*. Dimter (1834).
- Spenter, A. (1968): *Der Vokalismus der akzentuierten Silben in der Schiermonnikooger Mundart*. Kopenhagen.
- Tamminga, D.A.(1986): Twa wurdstúdzjes: *pasier* en *peasjou*. Yn: *Us Wurk* 35, 51-54.